

УДК 349.6:006.63

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ

**В.Ю. РЕУТ, аспірантка¹,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Розглянуто зміст понять «якість», «сертифікація» та «екологічна сертифікація». Запропоновано власне визначення поняття «екологічна сертифікація».

Якість, сертифікація, екологічна сертифікація.

Сьогодні на світовому ринку присутня продукція, яка різниться за країною походження, умовами виробництва, станом матеріально-технічної бази виробників тощо. Проте, незважаючи ні на що, споживач має бути впевнений, що в будь-якому випадку протягом встановленого гарантійного строку продукція буде відповідати прийнятим нормативам якості. Для цього створений та функціонує відповідний інструмент – сертифікація та її різновид: екологічна сертифікація. Остання поки що є молодого і не набула своєї завершеності.

Вплив на розвиток екологічної сертифікації зробити такі представники екологічної, економічної науки та науки державного управління, як Н.К. Блінова, В.О. Богуслаєв, С.Д. Борук, Є.Г. Гордійчук, П.Д. Жеманюк, Г.О. Захаров, В.Б. Казакова, В.Р. Ковалишин, В.І. Мохонько, С.С. Олейнікова, С.О. Саломахіна, П.М. Скрипчук, О.В. Суворін та інші. Ними розглянуто окремі аспекти умов, вимог, критерії екологічної сертифікації у складі загальних категорій якості та сертифікації. Окремі аспекти правового регулювання екологічної сертифікації розглянуто Н.Р. Малишевою [1]. Проте для кращого розуміння зазначеного процесу необхідна наявність чіткого і конкретного визначення, яке на законодавчому рівні відсутнє. Цим обумовлена необхідність уточнення змісту поняття екологічної сертифікації та актуальність цієї статті.

Метою дослідження є розкриття з позиції юридичної науки поняття «екологічна сертифікація» в контексті загальних категорій якості та сертифікації.

Кінець 80-х рр. минулого століття позначився зростанням уваги міжнародної спільноти до проблеми якості продукції та послуг. Наслідком цього стало прийняття міжнародних стандартів ISO серії 9000, які дають трактування поняттю «якість», а також описують вимоги до системи

¹ Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор В.М. Єрмоленко

менеджменту якості підприємств та організацій. Дотримання цих стандартів гарантує споживачу (постачальнику) наявність та функціонування у підприємства-виробника документованої системи менеджменту якості, що в кінцевому випадку відповідно має гарантувати кращу якість продукції (послуг). Це зумовлює необхідність визначення базових термінів «якість» та «сертифікація».

У філософському розумінні якість – це категорія, що відображає суттєву визначеність речей та явищ реального світу [2, с. 365], стійку взаємодію складових елементів об'єкта, яка характеризує його специфіку та надає можливість відрізнити один об'єкт від інших [3, с. 255]. Тлумачні словники трактують якість як ту чи іншу властивість, перевагу, ступінь придатності чого-небудь [4, с. 266], властивість чи приналежність, все, що складає сутність особи чи речі [5, с. 161]. Виходячи з розуміння якості як загального поняття під якістю продукції, як більш вузьким терміном, розуміють сукупність властивостей продукції, які обумовлюють її здатність задовольняти певні потреби у відповідності з її призначенням [6, с. 552; 7, с. 84; 8, с. 345]. За чинним ДСТУ ISO 9000:2007 якість визначається як ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги (потреби, очікування) [9].

У свою чергу, система забезпечення якості тлумачиться як ефективна комплексна система, що поєднує діяльність різноманітних груп виробничої організації для визначення рівня якості, його досягнення, підтримки та підвищення з метою забезпечення випуску продукції, здатної задовольняти потреби споживачів та виготовленої найбільш економічним шляхом [10, с. 6]. У будь-якому випадку, покращення якості є способом підвищення конкурентоспроможності продукції та послуг і, відповідно, кращого задоволення споживача та збільшення доходів виробництва.

Поняття «сертифікації» (від латинської мови «*certum*» – вірно та «*facere*» – робити) відоме давно і в загальних рисах під ним розуміють діяльність, що проводиться з метою підтвердження відповідності того, що виріб або послуга (якісні характеристики продукції) відповідають визначеним стандартам чи технічним умовам (нормативам) [10, с. 13; 11, с. 476]. Хоча у науковій літературі зустрічається й більш конкретизоване визначення, згідно з яким сертифікацією називають процедуру письмового засвідчення третьою стороною (уповноваженим чи акредитованим органом) відповідності продукції (виробу), процесу чи послуги заданим вимогам, що видається на підставі випробувань, атестації виробництва та сертифікації системи якості [12, с. 24].

Чинне законодавство визначає сертифікацію як процедуру, за допомогою якої визнаний в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу встановленим законодавством вимогам (ст. 1 Закону України «Про підтвердження відповідності» від 17 травня 2001 р., п. 1.5 Правил сертифікації аеропортів, затверджених Наказом Державної служби України з нагляду

за забезпеченням безпеки авіації від 13 червня 2006 р. № 407). В цьому випадку необхідно відрізнати процедуру сертифікації, яка здійснюється третьою по відношенню до виробника (заявника) особою, від процедури декларування, яку вчиняє сам виробник або уповноважена ним особа під свою повну відповідальність. Діяльність щодо оцінювання відповідності третя сторона (особа чи орган) виконує незалежно від особи чи організації, що постачає об'єкт, і від користувача, зацікавленого в цьому об'єкті.

За ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 [13] сертифікація визначається як процедура підтвердження відповідності третьою стороною, яке стосується продукції, процесів, систем чи персоналу (крім самих органів оцінювання відповідності, до яких застосовують термін «акредитація»).

Мета сертифікації продукції, згідно ст. 13 Декрету Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. № 46-93, полягає у: запобіганні реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища; сприянні споживачеві в компетентному виборі продукції, а також створенні умов для участі суб'єктів підприємницької діяльності у міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі.

У розумінні чинного законодавства сертифікація є елементом більш широкого поняття – оцінки відповідності, яке окрім власне сертифікації включає також калібрування, випробування та інспектування (згідно ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 включає також акредитацію органів оцінювання відповідності). Сама ж система сертифікації за ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 [13] становить собою систему оцінювання відповідності, яка охоплює вибирання, визначання, аналізування і сертифікування як дії щодо підтвердження.

Оскільки екологічна сертифікація є елементом загальної сертифікації, то на розуміння поняття «екологічна сертифікація» впливають підходи щодо трактування загальної категорії «сертифікація».

Нормативно-правових актів, які оперують вказаним поняттям, зараз досить мало. Зокрема, на рівні закону визначення екологічної сертифікації відсутнє. Тільки підзаконний нормативно-правовий акт – Технічний регламент з екологічного маркування, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2011 р. № 529, у пункті третьому наводить легальне трактування даного поняття як процедури, під час якої визнаний в установленому порядку орган з екологічного маркування документально засвідчує відповідність продукції встановленим екологічним критеріям. Проте наведене визначення не тільки не розкриває сутність процесу екологічної сертифікації, але й породжує необхідність його подальшої конкретизації: щодо органу маркування, об'єктів сертифікації, природи екологічних критеріїв та власне самої процедури «засвідчення». Крім того, для ефективнішого регулювання екологічних, господарських, адміністративних відносин доцільніше було б закріпити визначення екологічної сертифікації на рівні закону.

У вітчизняній науковій літературі екологічна сертифікація розглядається як: функція управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, за допомогою якої визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність об'єкта сертифікації (продукції, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу) встановленим екологічним законодавством вимогам [1, с. 237]; діяльність третьої сторони, яка забезпечує необхідну впевненість у тому, що належним чином ідентифікована діяльність суспільства забезпечує дотримання законодавчо-нормативних положень та характеристик екологічної безпеки продукції, послуг, виробничих процесів щодо стану і раціонального використання навколишнього природного середовища [14, с. 43].

Російські автори О.П. Хаустов та М.М. Редіна відмічають, що екологічна сертифікація проводиться з метою забезпечення екологічно безпечного здійснення господарської та іншої діяльності [15, с. 89]. В.Б. Казакова пропонує створити механізм обов'язкової екологічної сертифікації та жорсткої екологічної експертизи для нових технологій та виробництв, а також розробити програму обов'язкової поетапної модернізації систем екологічної безпеки та старих виробництвах [16]. Аналізуючи стан несприятливого впливу автотранспорту на здоров'я людей у Тюмені Російської Федерації, С.Ф. Ярославцев пропонує органам влади для покращення існуючої обстановки поступово вводити екологічну сертифікацію автотранспорту [17].

Мета функціонування екологічної сертифікації полягає у захисті навколишнього середовища (довкілля) від негативних результатів діяльності суб'єктів господарювання, причому під навколишнім середовищем у розумінні ДСТУ ISO 14004:2006 [18] окрім безпосередньо атмосферного повітря, водних ресурсів, земельних ділянок, природних ресурсів, флори та фауни розуміється також людина та їх взаємовплив.

Наголошуючи на важливості та необхідності запровадження системи екологічної сертифікації, П.М. Скрипчук вважає, що її застосування відповідатиме як внутрішнім, так і зовнішнім вимогам: потребі суспільства в охороні навколишнього природного середовища; потребі споживача мати надійну інформацію про екологічні властивості продукції; потребі виробника підвищити конкурентоспроможність своєї продукції; вимогам світової спільноти та Світової організації торгівлі, що підсилюють бажання України стати повноправним членом ЄС [19, с. 82].

Узагальнюючи сказане, можна виокремити низку причин, які обумовлюють необхідність функціонування екологічної сертифікації:

– необхідність задоволення потреб споживача. Затребуваними завжди будуть безпечні для життя і здоров'я товари. У ХХІ ст. ця вимога конкретизується і отримує формулювання як «екологічна безпечність товару (продукції, послуг)», що обумовлено впливом деструктивної діяльності людини на довкілля (погіршенням стану навколишнього природного середовища) та активним впровадженням діяльності з генної

інженерії у процес виробництва (вирощування, виготовлення);

– вихід вітчизняного товаровиробника на світовий ринок, інтеграція його у господарську діяльність міжнародної спільноти. Звідси – вимога забезпечення відповідності технічних показників та екологічних характеристик стандартам міжнародної спільноти;

– зростання конкуренції у глобальному масштабі;

– усвідомлення обмеженості природних ресурсів та запобігання погіршення стану навколишнього природного середовища, що обумовлює необхідність організувати виробництво таким чином, щоб економно використовувати природні ресурси та мінімізувати утворення та розміщення відходів (ще краще – організувати безвідходне виробництво).

Причин можна наводити багато, проте всі вони обумовлюють лише одне: у ринковій економіці саме якість є тим інструментом, який дозволяє виробництвам залишатись дієвими, підприємствам – прибутковими, а споживачам – задоволеними.

Здійснене дослідження дозволяє зробити **ВИСНОВОК**, що під екологічною сертифікацією слід розуміти комплекс робіт, що становить визначену законодавством діяльність незалежного від суб'єкта господарювання органу з проведення оцінки та документального засвідчення відповідності продукції (процесів, систем, персоналу) встановленим екологічним критеріям (вимогам законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічних норм) з метою захисту від забруднення навколишнього природного середовища та здоров'я людини. Поки що механізм екологічної сертифікації є новим для України. Проте, на нього вже покладені великі надії: у забезпеченні споживачів якісною та безпечною продукцією, суспільства – у безпечному навколишньому природному середовищі, стан якого не повинен погіршуватися; виробництва – у конкурентоспроможній продукції. Успішне функціонування вказаного механізму, окрім розробки екологічних критеріїв та економічного обґрунтування, потребує також належного комплексного правового регулювання. На сьогодні потребують свого законодавчого закріплення окремі аспекти її здійснення, що обумовлює перспективу подальших наукових досліджень у зазначеному напрямі.

Список літератури:

1. Малишева Н.Р. Основні функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища // Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 187–241.
2. Рузавин Г.И. Качество // Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А.А. Ивина. – М.: Гардарики, 2004. – С. 365.
3. Философский энциклопедический словарь / Редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; под общ. ред. проф. Л.И. Скворцова. – 25-е изд., испр. и доп. – М.: ООО «Издательство

Оникс»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2006. – 976 с.

5. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: Современное написание : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2003. – Т. 2. – 1280 с.

6. Гличев А.В., Шор Я.Б., Вениаминов Ю.С. Качество продукции // Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : «Советская Энциклопедия», 1973. – Т. 11. – С. 552.

7. Большая энциклопедия : в 62 т. / гл. ред. С.А. Кондратов. – М. : ТЕРРА, 2006. – Т. 21. – 592 с.

8. Экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2007. – 1152 с.

9. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів : ДСТУ ISO 9000:2007. – [Чинний від 2008-01-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2008. – 29 с. – (Національні стандарти України).

10. Богуслаєв В.О. Система якості промислового підприємства (базові підвалини сертифікації – теорія та практика) / В.О. Богуслаєв, П.Д. Жеманюк, Г.О. П.Д., Захаров. – Запоріжжя : Видавництво АО «Мотор Січ», 1996. – 184 с.

11. Нагребельний В.П. Сертифікація // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – С. 476–477.

12. Екологічна стандартизація та сертифікація : навч. посіб. / укл. Борук С.Д. – Чернівці : Рута, 2004. – 64 с.

13. Оцінювання відповідності. Словник термінів і загальні принципи : ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 – [Чинний від 2008-04-01]. – К. : Держспоживстандарт України. – 2008. – 20 с. – (Національні стандарти України).

14. Скрипчук П. Концепція сертифікації об'єктів навколишнього природного середовища і територіально-господарських систем стосовно екологічних вимог / П. Скрипчук // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2009. – № 4. – С. 41–51.

15. Хаустов А.П. Управление природопользованием : учеб. пособие / А.П. Хаустов, М.М. Редина. – М. : Высшая школа, 2005. – 334 с.

16. Казакова В.Б. Экологическая безопасность в условиях трансформации российского общества: автореф. ... канд. социолог. наук : спец. 22.00.04 / Виктория Борисовна Казакова. – М. : 2004 : [Электронный ресурс] // Научная электронная библиотека диссертаций и авторефератов. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com>.

17. Ярославцев С.Ф. Совершенствование правового регулирования эколого-автотранспортных отношений городского поселения : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Сергей Федорович Ярославцев. – Сургут : 2003 [Электронный ресурс] // Научная электронная библиотека диссертаций и авторефератов. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com>.

18. Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо принципів, систем та засобів забезпечення : ДСТУ ISO 14004:2006. – [Чинний від 2006-07-01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. – 44 с. – (Національні стандарти України).

19. Скрипчук П.М. Екологічна сертифікація в сфері природокористування : еколого-економічні засади розвитку : моногр. / П.М. Скрипчук. – Рівне : НУВГП, 2011. – 358 с.

Рассмотрено смысл понятий «качество», «сертификация» и

«экологическая сертификация». Предложено собственное определение понятию «экологическая сертификация».

Качество, сертификация, экологическая сертификация.

The meaning of the concepts of «quality», «certification» and «ecological certification» is reviewed. Own definition for ecological certification is proposed.

Quality, certification, ecological certification.